

כתובה שנאבדה

ר' אברהם יצחק שורץ

הצגת הבעיה

שאלה שכיחה במקומותינו היא, שזוג נשוי כעבור כמה שנים מחתונתם, מתעוררים יום אחד לברר היכן נמצאת כתובתם, והם מחפשים ואינם מוצאים אותה. ומצוי גם כן שבעקבות מציאות החיים הרווחת בזמננו שזוגות צעירים עוברים דירה כמה פעמים עד שקובעים את משכנם, נדחקת לה הכתובה באחד הקלסרים או הארונות שבבית, אך לעת עתה אינה נמצאת, והזוג הנבוך בא בשאלתו: ידוע לנו שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה (לשון השו"ע אהע"ז ס"ו, ג), מה אם כן עלינו לעשות כעת? יש לדון כאן מצד שני עניינים: הראשון- עצם נחיצות כתובה בזמן הזה. השני- עוד צדדים להקל כשהיתה כתובה ונאבדה.

חלק ראשון: נחיצות כתובה בזמן הזה

א. עיקר הדין: אסור לשהות עם אשתו ללא כתובה

במשנה (כתובות נ"ד):

"רבי יהודה אומר: אם רצה, כותב לבתולה שטר של מאתים והיא כותבת התקבלתי ממך מנה, ולא למנה מנה והיא כותבת התקבלתי ממך חמשים זוז; רבי מאיר אומר: כל הפוחת לבתולה ממאתים, ולא למנה ממנה – הרי זו בעילת זנות".

היינו דנחלקים התנאים האם יש אפשרות לפחות מסכום עיקר הכתובה. לר' יהודה – יכולה למחול חלק מעיקר הכתובה על ידי כתיבת התקבלתי. ובגמרא שם לר' יוסי יכולה למחול הכל גם בע"פ. לר' מאיר – "כל הפוחת לבתולה ממאתים ולא למנה ממנה הרי זו בעילת זנות".

ובגמרא (שם נ"ו):

"אחתיה דרמי בר חמא הוות נסיבא לרב אייא, אירכס כתובתה, אתו לקמיה דרב יוסף אמר להו: הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי ר' מאיר, אבל חכמים אומרים משהא אדם את אשתו שתיים ושלוש שנים בלא כתובה. אמר ליה אביי: והא אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כר' מאיר בגזרותיו, – אי הכי זיל כתוב לה!".

היינו דפוסקים האמוראים כר' מאיר, שאין לשהות עם אשה כלל ללא כתובה, וכשנאבדה הכתובה יש להיזדרז ולכתוב כתובה אחרת. וכך פוסק הרמב"ם (אישות י', ט"ו):

"אין פוחתין לבתולה ממאתיים ולא למנה ממנה, וכל הפוחת בעילתו בעילת זנות".

"הכונס את האשה ולא כתב לה כתובה, או שכתב ואבד שטר הכתובה, או שמחלה כתובתה לבעלה, או שמכרה לו כתובתה – חוזר וכותב לה עיקר הכתובה אם רוצה לקיימה. לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה".

וכך פוסק השו"ע (אהע"ז ס"ו, ג):

"אם כתב לה כתובה, ונאבדה, או שמחלה לו, שכתבה לו: התקבלתי כתובתי, צריך לכתוב אחרת בעיקר הכתובה, שאסור לאדם לדור עם אשתו שעה אחת בלא כתובה".

עפ"ז לשיטת השו"ע ברור שיש חיוב גמור לכתוב כתובה בשעת הנישואין. וברור שדחוף לכתוב כתובה חדשה אם נאבדה הכתובה.

ב. שיטת הרמ"א: פחת הצורך בכתובה, מצד חדר"ג

ברמ"א (ס"ו, ג):

"ועיין לקמן סי' קע"ז ס"ג דבמקום שאין מגרשין רק מרצון האשה – אין צריך לכתוב כתובה, אם כן בזמן הזה במדינות אלו שאין מגרשין בעל כרחיה של אשה משום חרם רבנו גרשום (וכמו שיתבאר לקמן סי' קי"ט ס"ו בהגה) – היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה, אבל אין המנהג כן ואין לשנות".

להבנת הרמ"א נעיין קצת לקמן בסי' קע"ז ס"ג:

"האונס את הבתולה חייב לישא אותה, ובלבד שהיא ואביה יהיו מרוצים. אפילו היא חיגרת, אפילו היא סומא. ואינו רשאי להוציאה לעולם אלא לרצונה, לפיכך אינו צריך לכתוב לה כתובה. ואם עבר והוציאה כופין אותה להחזירה".

המקור לכך בגמרא כתובות (ל"ט):

"מת (האונס) – יצא כסף קנסה בכתובתה. ר' יוסי בר' יהודה אומר: יש לה כתובה מנה. במאי קמיפלגי? רבנן סברי: טעמא מאי תקינו רבנן כתובה – כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והא לא מצי מפיק לה. ור' יוסי בר' יהודה סבר: הא נמי מצער לה עד דאמרה היא לא בעינא לך".

עולה מהגמרא שהסברא שבתקנת הכתובה היא: שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ובאנוסה שגם בלי הכתובה אינו יכול להוציאה- א"כ אין צריך לתקן כתובה.

יש כמה דברים לברר ולהבין בגמרא, אבל מ"מ נחזור כעת לרמ"א שלנו בסימן ס"ו, דכיון שהיום מחמת חרם דרבנו גרשום אינה קלה בעיניו להוציאה- א"כ מעיקרא דדינא א"צ לכתוב כתובה.

ג. קושיות על הרמ"א:

א. השימוש בטעם הגמרא למ"ד כתובה דאורייתא:

דהנה לשון הגמרא "תקיננו לה רבנן כתובה", היינו שכתובת אנוסה מדרבנן, כיון שהיא בעולה. יתכן שלכן שייד לומר שיש מצבים שבהם ראו חכמים שאין צורך לתקן כתובה. אולם בתולה דלשיטת התוספות ועוד ראשונים כתובתה מדאורייתא- אם כן תהיה חייבת כתובה בכל מקרה, דהרי אצלה הכתובה מחיוב גמור מן התורה ולא בגלל טעם שעיתים קיים ועיתים לא¹?

גם בתוספות (שם ל"ט: ד"ה "טעמא") כותבין: "אע"ג דבתולה יש לה כתובה מן התורה, - זאת בעולה היא". מוכח שמבינים שהטעם ד'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה' שייד רק גבי כתובה דרבנן, בבעולה.

וכן בתוס"ר (שם) כותב לתרץ את קושיית התוספות, למה לאנוסה שלא כדרכה אין כתובה, הרי בתולה היא וכתובתה מדאורייתא: דכתיב "כסף ישקול כמוהר הבתולות", אלמא כסף קנסה עומד במקום מוהר בתוליה, ועל כן כו"ע מסכימים שמן התורה אין לה כתובה.

אפשר לתרץ באופן פשוט שהרמ"א דס"ו אינו בשיטת ר"ת כפי שמבין הגר"א, אלא סובר כהרא"ש, שבתולה ג"כ כתובתה מדרבנן, וכותבין "מדאורייתא" לומר שנגבית בכסף צורי.

ב. קושיית הח"מ והב"ש:

"בקל יש לחלק בין דבר שאסור מן התורה לגרש, למה שהוא רק מתקנת רבנו גרשום מאור הגולה?"

והיינו שהסברא שאומרת הגמרא גבי אונס, שאינה קלה בעיניו להוציאה מצד האיסור שבדבר, שייכת רק באיסור דאורייתא שהוא חמור, אולם חדר"ג שאינו

1. לא ברור כ"כ מה סובר הרמ"א כמקור לחיוב כתובה בבתולה, והגר"א (סקכ"ז) על הרמ"א שאומר בס"ו ש"המנהג לכתוב דחזו ליכי מדאורייתא" מבין שפוסק כר"ת דכתובת בתולה מדאורייתא.

חמור כ"כ לא מהווה לאדם עיכוב מספיק מלגרש את אשתו, שבשבילו לא נזדקק לכתובה.

ג. קושיית ה'אבני משפט' וה'חכמת שלמה':

קשה על השוואת הרמ"א לאונס מצד הדינים המיוחדים באונס (והיינו, שאפילו אדם שיהיה מנוע מלגרש בגלל דין תורה, כגון שבועה, עדיין לא יהיה רשאי לשהות בלא כתובה):

דווקא באונס שאפילו כשגירשה הדין הוא שכל ימיו בעמוד והחזר קאי (לקמן קע"ז, ג', ע"פ מכות ט"ו, תמורה ה') לכן קיים שם הטעם שאינה קלה בעיניו להוציאה, אולם בחדר"ג הרי קי"ל לקמן בסימן קי"ט שאם עבר וגרשה-מגורשת, ולכן לא שייך לומר שאינה קלה בעיניו להוציאה?²

ד. לתירוץ הרמ"א

מצינו שני כיווני תירוץ באחרונים:

הכיוון הראשון: מוכח מהרמ"א שחרם דרבנו גרשום הוא דבר חמור, הן בחומרת האיסור והן בהשלכותיו:

ה'יד אפרים' (בקובץ מפרשים על הדף בשו"ע) כותב על הח"מ והב"ש: דמבואר בדבריהם דבחדר"ג אין איסור דאורייתא לעובר. אמנם בתרומת הדשן (סי' רפ"א) וביש"ש מצינו שכותבין שבתקנה בחרם יש איסור דאורייתא!³

בב"ש עצמו (סי' קי"ט סק"ב): נחלקים שם השו"ע והרמ"א אם העובר על תקנת חכמים ומגרש שוטה-מגורשת: לשו"ע-מגורשת, לרמ"א-אפילו בדיעבד אינה מגורשת.

ומבאר הב"ש דנחלקו בגירסת הדין בירושלמי: "ליש אומרים אלו (שברמ"א) הגירסא בירושלמי יבמות פ"ד ה"א שאפילו בדיעבד אינה מגורשת, כיון שתקנו חז"ל שאל יגרש אותה". ומוסיף: "ואם חרם רבנו גרשום דמיא לתקנות חז"ל-יש

2. ב'חכמת שלמה': ואף שמדינא הבעל בחזקת כשרות ואין לחוש שיעבור על חרם ר"ג, מ"מ האשה לא סמכה דעתא ולכן חוזרת בעילתו להיות בעילת זנות. לכן צריך כתובה דווקא! ה'אבני משפט' מוסיף ע"פ סברתם, שבמקום שאם גירשה - מגורשת ואין צריך להחזירה חשיבא קלה בעיניו להוציאה, א"כ אפילו כשנשבע שלא לגרשה דאסור בזה מן התורה, גם כן אין להקל מלכתוב כתובה, דסוף סוף יכול לגרשה.

3. איזה? אמר לי הרב אמוץ כהן: איסור חרם. ברמב"ן בסוף ספר במדבר. ה'ציץ אליעזר' (ח"י סי' מ"ו) מתייחס למעמד של חדר"ג, ומביא שם באות ד': "ויעויין עוד בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק חאה"ע"ז סי' ע"ז שקרא ג"כ מלא אחרי דברי הר"ן ופסק ע"כ את פסקו לאמור: אבל חרם שלא לגרש בע"כ חמיר טפי ופשט איסורו בכל ישראל ויש בכוחו לדחות איסור דאורייתא' ולא עוד אלא שמידק דייק שם מדברי הר"ן שחרם זה הוא איסור תורה שאף שהקהילות תיקנו חרם זה-מ"מ כיון שכבר עשאוהו וגזרו חרם-הרי החרם דאורייתא ממש!".

לומר בזמן הזה אפילו אם עבר וגירש אינה מגורשת!". (אולם עדיין צריך עיון על הרמ"א, דהרי הוא עצמו סובר שאם עבר וגירשה מגורשת).
 ב'חכמת שלמה' עצמו: "אמנם נראה דמזה מוכח דהרמ"א ס"ל כדעת הבית שמואל בסימן קי"ט סק"א דבעבר וגירשה בחרם רבינו גרשום חייב בכל החיובין, ולכך לא שייך נמי בזה שתהיה קלה בעיניו להוציאה". וזה טעם נוסף, דאף אם נאמר שהגירושין תפסו- מ"מ כיון שיצטרך להמשיך ולזונה תמיד, חיוב ממוני, ברור שאינה קלה להוציאה.

הכיוון השני: ה'תולדות אדם' ו'דרך המלך' (אוצר הפוסקים כ"ב):
 בתירוץ הראשון הבינו האחרונים שבחדר"ג בדינו הפשוט, אין די בשביל לומר שמחמתו אינה קלה להוציאה, אלא מוכרחים לומר שהרמ"א סובר שהוא אלים ולכן כוחו רב ודומה לדין אונס: או שהווי ממש דאורייתא, או שאם עבר וגירש אינה מגורשת, או שנישאר מחוייב לה בכל החיובים הממוניים.
 ה'תולדות אדם' ו'דרך המלך' הולכים בכיוון אחר: אין כאן דמיון דיני לאונס, אלא דמיון סברתי: שכיון שיש חדר"ג ולא יכול לגרשה בעל כרחיה- לא שייך 'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה'.

סברא פשוטה: יש כאן מעכב!

החיסרון בזה, שכשהשוואה אינה מצד דימוי דיני אלא מסברא, נכנסים לסוגיית 'בטל הטעם לא בטלה התקנה':

כיון דקי"ל ש'כל דבר שבמניין צריך מניין אחר להתירו', והיינו אפילו היכא דגזרו בשביל שהיה להם טעם בדבר וכעת נתבטל הטעם, מ"מ אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמניין. וא"כ, אף שעכשיו מחמת חדר"ג בטל הצורך בכתובה מצד שאינה קלה בעיניו להוציאה- מ"מ הווי דבר שבמניין?
 אמנם אפשר לתרץ ע"פ תוס' במסכת ע"ז (ל"ה. ד"ה "חדא") וז"ל:

"ואנו שאין נחשים מצויים בינינו- אין לחוש משום גילוי ואין לומר דדבר שבמניין הוא וצריך מניין אחר להתירו- כי וודאי כשאסרו תחילה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויים".

והיינו שיש לחלק בתקנות חכמים בין מקום שגזרו בסתם, דאז אף שידעינן עיקר טעמם ואינו קיים כעת- דנשאר הגזירה, ובין מקום שמבואר שלא גזרו אלא בשביל אותו טעם, דאז כשבטל הטעם בטלה התקנה.

וא"כ בסוגייתנו, כיון שמצינו גבי אונס שכיון שאינו יכול לגרשה בעל כרחיה- לא תיקנו חכמים כתובה, א"כ מבואר בחז"ל עצמם שלא תיקנו אלא כשקיים הטעם ש'קלה בעיניו להוציאה', אבל כשאינו קיים- בטלה התקנה, כגזירת גילוי. ולא מצד שהחרם הוי כאיסור תורה וכדומה בתירוצים דלעיל, אלא מצד שהווי מעכב וכבר אינה קלה בעיניו.

סיכום ביניים:

על עצם הצורך לכתוב כתובה היום:

לשיטת השו"ע - ברור שהוא חיוב גמור, ואפילו לשעה אחת!

לשיטת הרמ"א - במדינותנו שנוהג חדר"ג היה אפשר להקל ולא לכתוב כתובה מעיקר הדין, אבל המנהג לכתוב, ואין לשנות. (לכאורה משמע שהצורך לכתוב היום הוא מצד המנהג ולא מצד הדין. אמנם ה'תוספות חיים' רוצה לבאר ברמ"א שכוונתו היא שמחמת הקושיות על ההשוואה לאונס כפי שראינו בח"מ וב"ש ועוד - היום צריך לכתוב כתובה מצד עצם הדין ולא רק מצד המנהג, דההו"א להקל אינה נכונה!).

ראינו שהח"מ והב"ש ועוד אחרונים חולקים על הרמ"א וסוברים שמדינא אין להקל.

וראינו שני כיוונים לתירוץ הרמ"א: א. היד אפרים, ב"ש, חכש"ל - שמעצימים את חומרת החרם ומדמים אותו לדין אונס. ב. ה'תולדות אדם' ודרך המלך - דמצינו שבמקום שאין חשש לא תיקנו.

ב'ערוך השולחן' נראה שנקט לדינא כסברת הרמ"א (כך ה'ציץ אליעזר' מבין בדבריו בסימן קע"ז, א': "...ועמ"ש בסי' ס"ו דבזה"ז שאסור לגרש בע"כ יש סברא ג"כ לומר כזה לעניין כתובה").

חלק שני: כתובה שנאבדה

לאור האמור לעיל בשיטת הרמ"א שיש מקום להקל היום בעצם כתיבת הכתובה, יש מקום לעיין מה הדין בכתובה שנאבדה, דהרי אף אם הרמ"א מצריך בסופו של דבר לכתוב כתובה מכח המנהג, מ"מ משמע בפשטות שאינו דין גמור. וא"כ באחד שכתב כתובה ובזה לא עקר תקנת חכמים, יש לכאורה יותר מקום להקל כשהכתובה נאבדה. ומצינו בזה כמה שיטות:

א. המחלוקת ב'תוספות חיים'

ה'תוספות חיים' (אוצר הפוסקים כ"ב, ב' על הסעיף שלנו ס"ו, ג') מביא תשובת רב אחד על דבר הנוודים והפליטים שנשותיהם איבדו כתובותיהן, אם בעליהן צריכים לכתוב להם כתובות אחרות, כדין המבואר למעלה בשו"ע בסעיף זה, או שיש מקום להקל בזה"ז וכמש"כ הרמ"א בסוף הסעיף.

ומבאר אותו רב: דאף שמסיק הרמ"א: אבל אין המנהג כן ואין לשנות, נראה לי דקאי רק על עצם כתיבת הכתובה בשעת הנישואין. דאף בזה"ז שאין מגרשין את האשה בע"כ בגלל חדר"ג - אעפ"כ צריכים לכתוב כתובה ומטעם דאל"כ תבטל ותעקר לגמרי תקנת חכמים שתיקנו שכל אחד יכתוב כתובה לאשתו. אבל היכא

שכתב לה ונאבדה הכתובה במקרה- לא שייך בזה עקירת תקנ"ח וביטולה... א"כ
 "ל דאין קפידא אם אינו כותב לה כתובה אחרת, וגם הרמ"א מודה שאפשר
 להקל בזה בזה"ז.

התוספות חיים חולק עליו ומבאר ברמ"א דמה שכתב שהמנהג לכתוב ואין
 לשנות- קאי על כל הסעיף, בין על עצם כתיבת הכתובה, ובין על הדין שצריך
 לכתוב כתובה חדשה במקום זו שנאבדה.

הוא גם חולק על עצם השוואת הרמ"א לסי' קע"ז לדין אנוסה, מצד שלאנוסה
 מעיקרא אין דין כתובה כלל בשונה מאשה רגילה. ולכן סובר שמדינא אין היום
 שום סיבה להקל בזה.

ומ"מ מוסיף עוד:

"דהא שמקילין עכשיו בזה ואין כותבין כתובה אחרת בנאבדה הראשונה-
 יש לומר דסמכו על מה שכתב הרמב"ם פ"י ה"ט מהל' אישות: "אחד הכותב
 את הכתובה בשטר ואחד שהעידו עליו עדים וקנו ממנו שהוא חייב לה מאה
 או מאתיים - הרי זה מותר", וכ"פ השו"ע ס"ו, א'. ובהגמ"י שם אות ח' כתב:
 מכאן סמך ר"י הלוי היכא דאירכסא כתובתה ואיכא עידי קניין- דמותרת
 בלא כתובה, ולא מצי למימר פרעתי כ"ז שהיא תחתיו דלא ניתנה ליגבות
 מחיים, וחזקה אין אדם פורע תוך זמנו. וכ"כ במרדכי ריש כתובות סי' ק"ל.
 ובהג"א שם סי' י' אות ג'. וכיון שהעדים קונים מהחתן קודם שחותמין את
 הכתובה- לכן נהגו להקל בזה".

אולם התוס"ח דוחה:

"דהמרדכי וההג"א מסיקים שם: וספר התרומה אסר ולא התירו אלא ליום
 אחד או לשני ימים עד שיכתבו לה.
 גם בהגמ"י הנ"ל מביא לבסוף דעת מהר"ם שצריך לכתוב לה כתובה,
 דבלא"ה לא סמכא דעתא וכל בעילותיו הוו בעילות זנות!
 והטור הבין מדברי הרמב"ם דגם הוא לא התיר לסמוך על עדי קניין אלא עד
 שיהיה לו פנאי לכתוב. וגם הרמ"א פסק שאין לסמוך על העדים רק בשעת
 הדחק, ומיד שיש לו פנאי לכתוב צריך לכתוב. וכ"ש בהגולים והנודדים
 שבזמננו שע"פ הרוב לא נודע היכן הם העדי קניין ואפשר שכבר מתו בדרך
 טילטולם".

ולכן מסיק התוס' חיים:

"אותם האנשים שנשותיהם איבדו כתובותיהן- צריכים לכתוב להן כתובות
 אחרות מיד כשיהיה להם פנאי לכתוב, וכדפסק הרב בהג"ה.

תמצית התוס' חיים: בהגהות מיימוניות (על הל' אישות י', ט' סק"ט) מביא מחלוקת ראשונים גבי כתובה שנאבדה אם אפשר לסמוך על עדי הקניין ולפוטר מלכתוב כתובה אחרת:
 לר"י מיגש- אפשר לסמוך.
 למהר"ם- א"א לסמוך, שמא ילך למקום שאין מכירין אותו ויטען פרעתיך במיגו דלא נשאתיך. וכל זמן שלא כותב הוי בעילותיו בעילות זנות! כיון שלא סמכא דעתא. וכך הוי מסקנתו.

ב. תשובות ה'ציץ אליעזר':

מצינו בעניינינו שתי תשובות סותרות: והיינו, **שבראשונה** (ח"א סי' ס"ז (תשל"ב)) פסק ביחס לנשות העיר העתיקה שאיבדו כתובותיהן- **שעליהן למהר ולכתוב כתובה נוספת! ואילו בשניה** (ח"ט סי' ל"ט (תשמ"ח))- חוזר בו במפורש, ופוסק שאף שאין לשנות המנהג ויש לכתוב כתובה חדשה, מ"מ **אין דחיפות בדבר. וגם לכתוב יכתבו רק כאשר ברור שנאבדה לגמרי, אבל בסתמא- אין לחוש לזה!**

נקודות הדיון בדברי הציץ אליעזר:

בתשובה הראשונה:

פסיקת הבתי דינים היום לשלם כתובה ויותר מכך, גם בלא שטר כתובה. את זה דוחה הציץ אליעזר: אין חיוב לגרש בב"ד, וכלשון הגמ': "אטו כל דמגרש בב"ד מגרש". ובתפוצות כל רב מסדר גיטין בעירו, ואין ב"ד שוין בזה.
מצד חדר"ג עצמו- האחרונים דחו את הרמ"א, והרמ"א עצמו הכריע מכח המנהג להצריך כתובה.
 ולכן המסקנה: לנשות מגורשי העיר העתיקה ופליטי השואה- צריכים למהר ולכתוב כתובה!

בתשובה השניה הציץ אליעזר דוחה את שני הטיעונים שבתשובתו הראשונה:
מצד הבי"ד- בד"כ היום אדם אינו יכול לגרש שלא בב"ד. ובתי הדין מקפידין בד"כ שקודם הגירושין יסלק לה סכום כתובתה ולמעלה מזה, ומ"מ סכומים הרבה יותר גדולים ממנה ומאתיים, אפילו כשטוענת שנאבדה כתובתה. ואשה שמתרצית ללכת לרב או לב"ד שאינו מוסמך- אינה אפסידא אנפשא.
 מצד חדר"ג והמנהג ברמ"א:

חיזוק הרמ"א ע"פ שו"ת הר"ן וה'גט פשוט' שחדר"ג שלא לגרש אשה בע"כ- נתקבל בכל תפוצות ישראל וכו' וא"כ הוי כתיבת הכתובה היום רק מצד המנהג. (בסוף התשובה מוסיף דרוש מר' חיים ברלין שמוכיח דאשתו עדיפא מאנוסה).
 גם המנהג שכתב הרמ"א- הוא רק על עצם כתיבת הכתובה מעיקרא ובכלל, אך לא אצל יחיד שאיבדה. (כתשובת הרב שמביא התוס' חיים).

מה'דברי מלכיאל': היום המנה ומאתיים- אינם חשובים כלל!

מסקנת הציץ אליעזר:

אין דחיפות ללכת לחכם שיכתוב כתובה אחרת, ומ"מ שיכתבו. "וגם זה רק כאשר נודע לדבר ברור שנאבדה לגמרי, אבל בסתמא- אין לחוש לזה, ואין לדרוש ולחקור אח"כ, ובפרט כשהאשה לא יודעת מזה".

הערות נוספות

א. האם יש משמעות לדיון שלנו לנוהגים לפסוק כשו"ע?

אף שבריש הסוגיה נראה שכל הדיון שלנו הוא רק מצד התחשבות הרמ"א בחדר"ג, ולכאורה אינו קיים אצל הנוהגים לפסוק כשו"ע, יתכן שניתן לראות זאת אחרת:

בצורה מפליאה טורח ה'ציץ אליעזר' (ח"י סי' מ"ו) להוכיח דאף הספרדים קיבלו ע"ע חדר"ג וחרם הקהילות שלא לגרש אשה בע"כ. ואף שברור שלא קיבלו את החרם בזמן הרמב"ם והרשב"א, אולם אח"כ הר"ן בשו"ת כותב שנתקבל בכל תפוצות ישראל. וכ"כ בג"ט פשוט'.

ואף שיש פוסקים ספרדים שאין סוברים כן- מ"מ האשה יכולה לטעון 'קים לי' כסוברים. (כנראה, לעניין שיכולה לסרב לקבלת הגט).

שאר הסברות שהביאו הדברי מלכיאל והציץ אליעזר שייכות גם בספרדים: "שריון" האשה ע"י הבי"ד, כפי שמכנה זאת הצי"א, וכן אי השווי של מנה ומאתיים היום.

ב. בגדר האיסור לשהות עם אשתו בלא כתובה:

באוצה"פ (על סי' ס"ו, ס"ג אות כ') מביא מה'אוהל יוסף' שמוכיח דודאי האיסור לשהות עם אשה בלא כתובה הוי רק איסור דרבנן, ודאי למ"ד 'כתובה דרבנן', ואף למ"ד ש'כתובה דאורייתא'- חיוב כתיבתה מדרבנן, ואפשר לסמוך על עדי קניין וכו'.

ולכן מסיק כשנאבדה הכתובה: "דבאיסור קל כזה אין ראוי להחמיר ולבטל מצות עונה ופר"ר וכו'"⁴.

ג. מהו מעמד 'העתק הכתובה' הנוהג כיום ברבנות הראשית לישראל

מקובל היום בנרשמים לנישואין ברבנות הראשית ובמועצות הדתיות שמלבד שטר הכתובה המקורי (הצבעוני) ממלאים שטר נוסף, כמעט זהה (שחור לבן)

4. אמנם, בהגמ"י הביא מהמהר"ם ביחס לכתובה שאבדה דהוי בעילת זנות! וכ"כ התוס' חיים

שנקרא 'העתק כתובה'. בשטר זה ממלאים את כל הכתוב בכתובה המקורית והוא נשמר במועצה הדתית שבה נעשה רישום הנישואין. יש לברר בעקבות הדיון שלנו ביחס לכתובה שנאבדה, האם אפשר לסמוך על שטר זה כשטר כתובה חלופי, והיינו שגם זוג שהכתובה שבידו נאבדה לא יקרא 'שוהים בלא כתובה', כיון שיש כתובה נוספת במועצה הדתית? מצינו בין גדולי הפוסקים בדורנו מחלוקת ביחס לשטר זה. בספר 'משפט הכתובה' להגרא"ח בר שלום שליט"א (שער י' פ"א, עמ' תקע"ה) דן בשיטות השונות באריכות ומכריע ששטר זה נחשב שטר כתובה כשר. אביא כאן בקצרה מקצת דבריו:

בספר 'נוה שלום' (דיני כתובות אות ט"ו) כותב:

"אני בבואי הנה מצאתי הרבה אנשים שנאבדו הכתובות שלהם, ובפנקס בי"ד לא נמצא כתוב אלא שמות החתן והכלה וסכום הנדוניא לבד, על כן הנהגתי לכתוב גם כן בפנקס מיוחד הכתובה כולה וחותמין שם ג"כ העדים והחתן, והפנקס נשאר באוצר בי"ד צדק, ואהני לן שאם נאבדה הכתובה שביד הכלה אין צד לומר שהם שרויים בלא כתובה".

אולם בספר 'כתובה כהלכתה' (עמ' קס"ג) כותב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א בקיצור:

"חלילה מלסמוך על הכתובה השניה לעניין איסור שהיה. ואסור לעשות כן, שא"כ מחזיק שתי כתובות. ויש לציין על ההעתק הנמצא והנשלח לרבנות שזה העתק בלבד".

הרב בר שלום מביא דחיה לטענת שתי כתובות:

"הטעם למנהג הרבנויות כאן בארץ ישראל שאין חוששין לטענה זו, ומעדיפים בדווקא שיהיו שתי כתובות, כפי מה ששמעתי מהיושבים על מדין אבות בתי הדין והמסדרין גיטין, הוא משום שתקלת הגביה פעמיים משום העתק הכתובה – לא תיתכן כלל. שחוק הרבנות הוא שלא נותנים את העתק הכתובה לאשה כלל, ואפילו אם נאבדה לה הכתובה והיא זקוקה לשניה, רק מצלמים לה את ההעתק וכותבין על גביו שהוא צילום ונותנים לה שתביא לבי"ד.

ועוד טוענים, שלא שמענו איסור בחז"ל לעשות שני שטרות במקביל, אם האחד מופקד בידי הבי"ד בלבד, שהם מדייקים שלא תצא תקלה מתחת ידם".